TOLEO RAFIKI KWA VIJANA LA MSWADA WA HAKI ZA MPITO WA UMOJA WA AFRIKA

TOLEO RAFIKI KWA VIJANA LA MSWADA WA HAKI ZA MPITO WA UMOJA WA AFRIKA

YORJA

YOUTH ORGANIZATION FOR RESEARCH & JUSTICE ADVOCACY

Impunity Watch

Kuhusu Mradi

Mnamo Desemba 2024, YORJA na Impunity Watch zilianzisha mradi wa kuandaa toleo rafiki kwa vijana la mswada wa haki za mpito wa umoja wa afrika (AUTJP), kwa usaidizi wa kifedha kutoka Uholanzi kama sehemu ya mpango wa kuongeza ushiriki wenye maana wa vijana katika haki za mpito (TJ) ulimwenguni kote.

Ingawa AUTJP inatoa mfumo kamilifu wa kushughulikia dhuluma za zamani na kukuza amani endelevu kote Afrika, muundo na lugha yake, inaweka vikwazo vinavyozuia viajana kuelewa, kushiriki, na kumiliki michakato ya haki za mpito. Pengo hili linatia wasiwasi hasa ikizingatiwa kuwa vijana ni zaidi ya asilimia sitini (60%) ya idadi ya watu wa Afrika na ni miongoni mwa wale wanaoathirika zaidi na migogoro, ubaguzi, na utelekezaji wa utawala.

Ili kukabiliana na changamoto hili, mradi ulilenga kurahisisha na kuunda upya AUTJP kuwa nyenzo rahisi kupatikana na inayowafaa vijana, inayojumuisha uhalisia, vipaumbele, na njia za ushiriki za vijana.

Nyenzo hii ilitengenezwa kupitia mchakato ulioshirikisha bara zima uliofanyika mwaka wa 2025. Hii ilijumuisha mashauriano na vijana, warsha, vikao vya mapitio ya wenzao, na shughuli za uthibitishaji katika maeneo yote ya Afrika, huku shughuli za ana kwa ana zikifanyika nchini **Lesotho, Liberia, Jamhuri ya Kati ya Afrika, Afrika Kusini, Morocco, Jamhuri ya Kidemokrasia ya Kongo, Gambia, Kenya, na Ethiopia.** Vijana kutoka Afrika walio katika sehemu nyingine ulimwenguni pia walichangia kupitia dodoso la mtandaoni.

Kwa jumla, mchakato huu ulishirikisha mamia ya vijana, pamoja na wakaguzi wenza, wachambuzi, na timu za YORJA na Impunity Watch, kuhakikisha kuwa nyenzo ya mwisho imejikita katika uzoefu mbalimbali wa maisha, mitazamo ya kikanda, na maoni ya pamoja ya vijana.

Kupitia mbinu hii jumuishi na ya marudio, mradi unalenga kuimarisha umiliki wa vijana wa AUTJP na kusaidia ushiriki wenye maana zaidi unaoongozwa na vijana katika michakato ya haki za mpito kote barani..

Shukrani

Rasilimali hii imewezekana kupitia kujitolea na ushirikiano wa makundi mbalimbali katika mradi huu. Waliohusika ni wafuatao: Kutoka YORJA: Angeline Abuor, Enya Echeng, Patience Oben, Angella Alakit, Mosa Leteane, Gabriel Ugbong, Heba Assem, na Divine Yamulamba. Kutoka Impunity Watch: David Taylor na Christella Niyonzima.

Shukrani zetu za dhati zinaiendea Serikaliya Uholanzi,ambayo imejitolea kuhakikisha kuwa ujumuishwajiwa vijana na haki za mpito kumefanikisha mradi huu. Zaidi ya yote, tunawashukuru vijana na jamii kote Afrika ambao maarifa yao, uzoefu, na ustahimilivu vinaendelea kutia moyo na kuunda kazi yetu.

Kuhusu YORJA

Shirika la Vijana la Utafiti na Utetezi wa Haki (YORJA) ni shirika la vijana linaloongozwa na vijana, la Afrika nzima, linaloendeleza jukumu la vijana katika kuunda michakato ya haki za mpito kote barani. YORJA inafanya kazi kuhakikisha sauti za vijana zinajumuishwa kwa maana katika sera, programu, na mazoea yanayoshughulikia urithi wa migogoro na ukiukaji wa haki za binadamu. Kupitia utafiti, utetezi, na ujenzi wa uwezo, YORJA inakuza uwajibikaji, upatanisho, na utawala jumuishi, huku ikiwapa viongozi wa kizazi kijacho zana za kupigania haki na haki za binadamu. Kwa maelezo zaidi, tembelea: www.yorja.org

Kuhusu Impunity Watch

Impunity Watch (IW) ni shirika la kimataifa lisilo la kifedha linalofanya kazi na waathiriwa wa ghasia ili kutoa fidia kwa ukiukwaji mkubwa wa haki za binadamu, kuondoa msingi wa utovu wa adhabu, na kukuza haki na amani. Kwa zaidi ya miaka 15, IW imefanya kazi katika nchi zinazotoka kwenye migogoro ya ghasia ili kuhakikisha madai ya haki ya waliokufa na waathiriwa yanaunda sera na utendaji wa haki za mpito. IW inasaidia jamii katika Amerika ya Kati, Mashariki ya Kati na Afrika Kaskazini (MENA), eneo la Maziwa Makuu Afrika, na Balkan za Magharibi, na ina uwepo wa kudumu nchini Burundi, DRC, Guatemala, na Uholanzi. Utayarishaji wa nyenzo hii ni sehemu ya Mpango wetu wa Kanda unaohamasisha haki za mpito kote katika bara la Afrika. Kwa maelezo zaidi, tembelea: www.impunitywatch.

---

org© 2026 Shirika la Vijana la Utafiti na Utetezi wa Haki (YORJA). Haki zote zimehifadhiwa. Hakuna sehemu ya chapisho hili inayoweza kunakiliwa, kuhifadhiwa katika mfumo wa urejeshaji au kusambazwa kwa njia yoyote ile, iwe kielektroniki, kimitambo, kwa kunakili, kurekodi au vinginevyo, bila kutajwa kikamilifu.

Ufafanuzi

Toleo hili la Mswada wa Haki Za Mpito Wa Umoja Wa Afrika (AUTJP) linalofaa kwa vijana limebuniwa upya ili kurahisisha uelewa wa mswada huu, hasa kwa vijana na wanajamii ambao huenda wasiifahamu lugha ya kiufundi au kisheria.

Ili kusaidia kujifunza na ushiriki, tumejumuisha vipengele vya ziada kama vile:

- **Nukuu** – ili kuhamasisha tafakari na kusisitiza ujumbe mkuu.
- **Kona za Tafakari** – vichocheo vifupi vya kuhimiza majadiliano ya kibinafsi au ya kikundi.
- **Michoro na maumbo** – zana za kuona za kueleze mawazo magumu kwa njia rahisi.
- **Usanifu wa Michoro na Rangi tofauti** – ili kufanya nyenzo hii kuvutia zaidi na iwe rahisi kupatikana.

Tanbihi Muhimu: Vipengele hivi vilivyooongezwa si sehemu ya maandishi rasmi ya AUTJP. Vimeundwa kama nyenzo za kuwasaidia wasomaji kuelewa na kutumia mswada.

Toleo hili linapaswa kusomwa kama mwongozo wa ziada, na sio kama mbadala wa AUTJP ya awali.

Tahadhari: Maoni na mawazo yaliyotolewa katika nyenzo hii inayofaa kwa vijana ni ya waandishi na wachangiaji. Yanalenga kusaidia kujifunza, mazungumzo, na ushiriki wa vijana kuhusu Haki za Mpito wa Umoja wa Afrika. Maudhui haya hayawakilishi lazima maoni rasmi, misimamo, au sera za Umoja wa Afrika, vyombo vyake, au Nchi Wanachama wake.

YALIYOMO

Sehemu ya 1
Utangulizi, Lengo na Maleno, Sababu, Ufafanuzi na Kanuni

Sura Hii Inahusu Nini?	**7**
AUTJP ni Nini?	8
Kwa Nini Tunaihitaji? (Lengo)	8
Malengo (Kile ambacho AUTJP Inataka Kufanikisha)	9
Kwa Nini Ni Muhimu (Msingi)	9
Haki za Mpito' Inamaanisha nini?	9
Istilahi Muhimu	9
Kanuni Zinazoongoza Haki za Mpito	10

Sehemu ya 2
Vipengele vya Haki za Mpito

Sura Hii Inahusu Nini?	**11**
Michakato ya Amani	12
Tume za Haki za Mpito	13
Mifumo ya Haki ya Kiasili ya Kiafrika	14
Upatanisho na Mshikamano wa Kijamii	15
Fidia	17
Usamabzaji Upya wa Haki (Kijamii na Kiuchumi)	19
Uwekaji Uwekaji Kumbukumbu	21
Usimamizi wa Utofauti	23
Haki na Uwajibikaji	24
Mageuzi ya Kisiasa na Kitaasisi	28
Haki za Binadamu na Watu	30

Sehemu ya 3
Masuala Mtambuko

Sura Hii Inahusu Nini? **31**

Wanawake na Wasichana 32

Watoto na Vijana 33

Watu wanaoishi na Ulemavu 34

Watu Waliohamishwa Ndani ya Nchi, Wakimbizi na Watu Wasio na Uraia 35

Wazee 37

Sehemu ya 4
Washiriki, Michakato, na Mifumo ya Utekelezaji

Sura Hii Inahusu Nini? **38**

Washiriki 39

Ngazi ya Kitaifa / Wajibu wa Serikali 40

Ngazi ya Kanda 41

Ngazi ya Bara 42

Washiriki Wasio wa Serikali 43

SEHEMU YA 01

Utangulizi, Hatima na Malengo, Misingi, Ufafanuzi na Kanuni

SEHEMU HII INAHUSU NINI?

Sehemu hii ya Mswada wa Haki Za Mpito Wa Umoja Wa Afrika (AUTJP) inaanzisha msingi wa kuelewa haki za mpito barani Afrika. Inaelezea kusudi kuu la sera, hatima na malengo yake, na sababu za kuanzishwa kwa mfumo wa bara ili kuongoza nchi za Afrika katika kushughulikia urithi wa migogoro, ukandamizaji, na ukiukaji wa haki za binadamu. Pia inaelezea dhana kuu za haki za mpito na inaeleza kanuni zinazopaswa kuongoza utekelezaji katika Miktadha mbalimbali ya Afrika.

AUTJP NI NINI?

Mswada wa Haki za Mpito Wa Umoja Wa Afrika (AUTJP) ni ramani ya kusaidia nchi za Afrika kujenga upya baada ya mzozo, dhuluma, au ukiukwaji mkubwa wa haki za binadamu. Inahusu uponyaji, haki, umoja, na kuunda mustakabali wenye amani.

KWA NINI TUNAUHITAJI? (LENGO)

Kusaidia nchi za Afrika katika kujenga amani, haki, na maendeleo ya kudumu, hasa baada ya matukio ya maumivu kama vile vita, utumwa, ubaguzi wa rangi, au ukandamizaji.

MALENGO – KILE AMBACHO AUTJP INATAKA KUTIMIZA

- kuhakikisha amani na haki zinatumika pamoja.
- Kusaidia nchi kupona na kuzuia migogoro ya siku zijazo.
- Kusaidia vijana, wanawake, na kila mtu katika jamii.
- Kujenga serikali na jamii imara na zenye haki.

KWA NINI NI MUHIMU (SABABU)?

- Afrika inahitaji suluhisho zake za kienyeji.
- Nchi lazima ziongoze kupona zenyewe, kwa msaada pale inapohitajika.
- Kila mtu kuanzia serikali, jamii, na vijana, wana jukumu.

"HAKI ZA MPITO" INAMAANISHA NINI?

Haki za Mpito (TJ) ni mkusanyiko wa michakato ambayo jamii hutumia kujibu makosa makubwa yaliyotokea zamani. Matukio kama vile vita, utawala wa kidikteta, ghasia za umati, dhuluma za kihistoria (utumwa, ukoloni, ubaguzi wa rangi n.k.) au ukiukwaji mpana wa haki za binadamu. Lengo la Haki za Mpito sio tu "kusonga mbele," bali kusaidia watu kupona, kujenga upya uaminifu, na kuhakikisha ukiukwaji kama huo hautokei tena.

ISTILHASI MUHIMU

- **Haki** = sio mahakama pekee, bali ni usawa katika maisha ya kila siku.
- **Wahanga** = watu walioteseka kutokana na ghasia au dhuluma.
- **Sheria** = kila mtu hufuata sheria zilezile.
- **Haki za kitamaduni** =njia za kienyeji za kutatua mizozo na kuheshimu aman.
- **Mpito** = kipindi cha mabadiliko ambapo jamii inaondoka kwenye mzozo, au ghasia kuelekea amani, haki, na mustakabali jumuishi zaidi.
- **Haki ya Jadi** = Njia za mitaa za kutatua migogoro.

KANUNI ZINAZOELEKEZA HESHIMA YA HAKI ZA MPITO

Tuzichanganue hizi kwa urahisi:

Uongozi wa Afrika

Waafrika wanaongoza mchakato

Umiliki wa Wenyeji

Jamii huunda masuluhisho

Ujumuishi na Kutobagua

Kila mtu ni muhimu

Maadili ya Pamoja

Maadili ya Kiafrika ya umoja na haki

Uhusika maalum wa Muktadha

Kila nchi ni ya kipekee

Kuunganisha Usawa na Mpangilio

Amani na haki lazima zitumike pamoja

Uzingatifu wa Kijinsia Na Kizazi

Wanawake, vijana na wazee wanajihisi kuwa na uwezo

Ushirikiano

Washiriki wote kufanya kazi pamoja

Ujenzi wa Uwezo

Jenga ujuzi na utaalamu wa ndani

SEHEMU YA 02

Vipengele vya Haki za Mpito

SEHEMU HII INAHUSU NINI?

Sehemu hii ya Mswada wa Haki Za Mpito Wa Umoja Wa Afrika (AUTJP) inaelezea nguzo kadhaa ambazo nchi za Afrika zinapaswa kuzizingatia wanaposhughulikia urithi wa migogoro, ukiukaji wa haki za binadamu, au utawala wa kidikteta. Nguzo hizi zinawakilisha vipengele vya kimsingi kabisa vya mchakato kamili wa haki za mpito, vilivyobinafsishwa kulingana na uzoefu na tamaduni za kipekee za Afrika.

MICHAKATO YA AMANI

Lengo la michakato ya amani ni kumaliza ghasia na kujenga usalama wa kudumu kwa wote, hasa makundi ya wanyonge kama wanawake na watoto. Inaanza kwa kusitisha mapigano kupitia kuwacha mapigano, kuondoa silaha kwa wanamgambo, na kuondoa silaha katika jamii. Hakupaswi kuwepo na nafasi yoyote ya ghasia dhidi ya raia, na lazima kuwe na mifumo ya kufuatilia ukiukaji na kuwachukulia wahalifu hatua.

Ili kuleta amani ya kudumu kweli, mchakato wa amani unapaswa:

- Kutafuta njia za kumaliza ghasia kupitia kusitishwa kwa mapigano na kuwanyamazisha wapiganaji.
- Kuhakikisha ulinzi wa raia, hasa wanawake na watoto.
- Kutafuta kujenga upya taasisi za haki kama vile polisi, mahakama, na mifumo ya haki ya mitaa.
- Kuhakikisha ujumuishwaji wa kila mtu (vijana, wanawake, watu wenye ulemavu n.k.).
- Kutafuta kushughulikia makosa ya zamani kwa kurekodi ukiukaji, hasa ukiukaji wa ukatili wa kingono na unaotokana na jinsia.
- Kuhakikisha kukuza haki na upatanisho kama sehemu ya makubaliano ya amani.
- Kuwa macho kwa ukiukaji unaoendelea, na kuchukua hatua haraka kuzuia.
- Kushughulikia chanzo kikuu cha mzozo kama vile utawala mbovu, ubaguzi, au umaskini.

Tafakari ya Vijana

- **“Amani sio tu kutokuwepo na vita, bali ni uwepo wa haki, heshima, na ujumuishi.”** - YORJA
- **“Tunahofia amani iko kwenye karatasi tu. Wale wenye silaha bado wako madarakani.”** - Kijana kutoka Afrika Magharibi

TUME ZA HAKI ZA MPITO

Tume za Haki za Mpito (TJ), zinazoitwa pia Tume za Ukweli, ni vyombo rasmi vinavyochunguza ukweli wa kilichotokea wakati wa mzozo au ukandamizaji. Zinakusanya hadithi, zinataja makosa, na kupendekeza hatua za uponyaji na haki.

Wanafanya Nini?

- Kuhakikisha uhuru na haki katika kushughulikia ukiukwaji mkubwa wa haki za binadamu.
- Kurekodi ukweli, waathiriwa, na wahalifu.
- Kuunda nafasi salama kwa waathiriwa wakiwemo vijana, wanawake na watoto ili wasimulie hadithi zao.
- Kuhimiza kusema ukweli na upatanisho.
- Kupendekeza mageuzi ili kuzuia ghasia za siku zijazo.

Ni nini Kinatambulisha Tume Nzuri ya Upatanisho?

- Uchunguzi huru na wa haki.
- Upatikanaji wa kumbukumbu na mamlaka ya kuwaita mashahidi.
- Mwelekeo maalum kwa vijana, watoto, na ukatili unaotokana na jinsia.
- Ripoti za umma zenye mapendekezo dhahiri na ya vitendo.
- Sauti za vijana zinaakisiwa katika matokeo ya mwisho.
- Msaada wa kisaikolojia na kijamii na maeneo salama kwa ushahidi wa watoto/vijana.

Tafakari ya Vijana

- **“Tunastahili kujua ukweli na kusaidia kuusimulia.”** - YORJA
- **“Tunataka ukweli kuhusu viongozi wetu na walichotufanyia.”** - Kijana kutoka Afrika ya Kati.

MIFUMO YA HAKI YA KIASILI YA AFRIKA

Kote Afrika, jamii zimekuwa zikitumia mifumo ya haki ya jadi kama vile baraza za mitaa, mikutano ya wazee, sherehe za upatanisho za kiishara, usimulizi wa hadithi na matambiko kwa muda mrefu kushughulikia uovu, kurejesha amani, na kuwaleta watu pamoja tena baada ya mzozo. Mifumo hii imejikita katika tamaduni na mila za Kiafrika na mara nyingi ni rahisi zaidi kupatikana, inafahamika zaidi, na inaaminika zaidi kuliko mahakama rasmi, hasa katika maeneo ya vijijini.

Mswada wa Haki Za Mpito Wa Umoja Wa Afrika (AUTJP) inatambua mbinu hizi kama zana zenye nguvu za kuponya na kujenga upya jamii. Badala ya kuchukua nafasi ya mahakama, desturi hizi za kitamaduni zinapaswa kufanya kazi sambamba na mifumo rasmi ili kufikia haki, amani, uwajibikaji, na upatanisho.

Ili mifumo ya haki ya kitamaduni iwe na ufanisi, lazima:

1. Iwe inafanya kazi, inayoaminika kitaifa na inatumiwa na makundi mbalimbali katika jamii.
2. Itambuliwe kisheria kama sehemu ya mifumo ya haki ya kitaifa au kikanda.
3. Iendeleze uwajibikaji, uponyaji, na haki, hasa kwa waathiriwa.
4. Ijihusishe na desturi chanya pekee za kitamaduni na haipaswi kumlazimisha mtu yeyote kushiriki katika mila hatarishi au za kudhalilisha.
5. Iheshimu utu na haki za washiriki wote, hasa wanawake, wasichana, na makundi yaliyo pembezoni, na haipaswi kumwacha mtu yeyote nje kwa misingi ya jinsia, umri, ulemavu, au hadhi ya kijamii.

Tafakari ya Viajana

- **"Sio tu kuhusu adhabu; ni kuhusu kujenga upya maisha ya kijamii."** - YORJA
- **"Tunaketi chini ya mti na tunazungumza hadi ukweli urejee."** – Youth from East Africa

UPATANISHO NA UMOJA WA KIJAMII

Upatanisho ni zaidi ya kusema "samahani." Ni kuhusu kuponya uhusiano uliovunjika kati ya watu, jamii, na hata mataifa. Ni safari ya kujenga upya uaminifu baada ya ghasia, vita, au dhuluma.

Umoja wa kijamii ni kiungo kinachosaidia jamii kubaki katika umoja. Inamaanisha kujihisi salama, kuheshimiwa, na kuwa na uhusiano, hata kama watu wanatoka katika asili tofauti.

Lakini upatanisho wa kweli unahitaji haki. Hiyo inamaanisha:

- Kukiri yaliyopita kwa uaminifu.
- Kutoa fidia kwa madhara yaliyotokea.
- Kuhakikisha kuwa kila mtu anaweza kuishi kwa heshima na amani.

> **“Bila uponyaji, majeraha ya yaliyopita yanakuwa hofu ya siku zijazo.”**
> – Kijana Kutoka Afrika Mashariki (AY4TJ)

Ni Nini Kinachohitajika Kutokea?

Ili upatanisho na mshikamano wa kijamii ufanye kazi, tunahitaji:

Msamaha, pale inapowezekana, si kwa nguvu, bali watu wanapojisikia kuwa tayari.

Majuto kutoka kwa wahalifu, ikiwemo kuomba msamaha kwa dhati na kujitayarisha kurekebisha madhara.

Heshima kwa maumivu ya kila mtu. Hakuna mateso yaliyo madogo kiasi cha kutotiliwa maanani.

> **“Jamii lazima zishiriki kujenga hadithi ya zamani, inayojumuisha sauti zote na kukuza ukweli, haki, na uelewano wa pande zote.”** - YORJA

Hivi ndivyo tunavyoweza kujua kuwa upatanisho na mshikamano wa kijamii vinafanya kazi:

01

Programu za jamii zinazokuza kuishi kwa amani na umoja.

02

Juhudi za kurekebisha ukosefu wa usawa uliokita mizizi, kama vile upatikanaji wa elimu, rasilimali, na matibabu ya haki.

03

Mchakato wa kusimulia ukweli kama tume za ukweli au kesi za umma zinazosaidia waathiriwa na manusura kusikilizwa.

04

Elimu inayofundisha heshima, usawa, na ubinadamu wa kila mmoja.

05

Majukwaa jumuishi ambapo watu kutoka makundi tofauti wanazungumza, wanashirikiana, na kupona pamoja.

06

Maeneo ya msamaha na uponyaji, ikiwa ni pamoja na msaada wa afya ya akili na mazungumzo ya kijamii.

> **“Tunataka kuzungumza, tunataka kukumbuka, na tunataka kujenga upya.”**
> – Kijana kutoka Afrika Magharibi (AY4TJ)

Tafakari ya Vijana

- **“Upatanisho si kusahau yaliyopita, ni kuchagua kujenga mustakabali licha ya hayo.”** - YORJA
- **“Msamaha una nguvu, lakini haupaswi kamwe kunyamazisha haki.”** - Kijana kutoka Afrika Mashariki
- **“Upatanisho si kuhusu yaliyopita. Ni kuhusu mustakabali tunaotaka kuishi pamoja.”** - YORJA
- **“Upatanisho ni kuunda mazingira wezeshi kwa ajili ya kuishi pamoja kwa amani katika jamii.”** - Kijana kutoka Afrika Kaskazini

FIDIA

Fidia ni matendo ya haki. Husaidia waathiriwa wa mzozo na dhuluma kupona na kujenga upya maisha yao, si kwa pesa tu, bali kupitia aina nyingi za usaidizi zinazotambua maumivu waliyopitia.

Fikiria fidia kama njia kwa nchi au jamii kusema: "Tunawaona. Mliyoyapitia hayafai na tunafanya kazi kurekebisha mambo."

Fidia Zinaweza Kuonekanaje?

Fidia sio pesa taslimu pekee. Zinaweza kuwa za kimwili, kihisia, za kimahitaji, au hata za kiishara. kama ifuatavyo:

Fidia za Kifedha

Kurejesha ardhi au nyumba zilizoporwa, kujenga upya kile kilichoharibiwa, au kutoa ajira, pensheni au pesa

Uponyaji

Kuwasaidia walionusurika, kama mtu binafsi na kijamii kwa jumla kupona kihisia na kisaikolojia

Urekebishaji

Kutoa huduma za matibabu, ushauri nasaha, na huduma hasa kwa wanawake, vijana na Watoto ambao walipitia ukatili

Fidia ya Pamoja

Kurekebisha shule, vituo vya afya au barabara katika maeneo yaliyokumbwa na vita. Hii husaidia jamii kusonga mbele.

Fidia ya kimaadili

Kusimulia ukweli kuhusu kilichotokea. Kuomba radhi hadharani. Kufukua miili ya wapendwa waliozikwa. Kusaidia kumbukumbu na mila zinazoleta faraja ya mwisho.

Ni Nini Kinachojumuisha Mpango Mzuri wa Fidia?

Haki na Ujumuishi

Waathiriwa wote, hasa vijana, watoto, na wanawake lazima wajumuishwe, bila kujali wanatoka wapi au waliyoyapitia.

Rahisi Kupatikana

Kunapaswa kuwa na michakato rahisi na ya uwazi kwa waathirika kuomba na kupokea fidia.

Iliyobuniwa Kulingana na Mahitaji

Sio kila mtu anahitaji kitu kimoja. Fidia inapaswa kubuniwa kwa kuzingatia mahitaji ya kila jamii.

Wakati wa Kutosha

Waathirika hawapaswi kusubiri sana. Baadhi ya fidia zinaweza kuanza mara moja, hata kabla ya mpango kamili kuwa tayari.

Imehifadhiliwa Vizuri

Serikali zinapaswa kuanzisha hazina za fidia ili kuhakikisha pesa zinapatikana na kugawanywa kwa haki.

Unaozingatia Jinsia

Urekebishaji lazima uzingatie madhara makubwa yaliyosababishwa na ukatili wa kingono na kijinsia, nakushughulikia mifumo iliyoisababisha.

Iliyoratibiwa na Kusimamamiwa

Wadau wote (serikali, mashirika yasiyo ya kiserikali, jamii) lazima wafanye kazi pamoja, na lazima kuwe na marejeleo ya mara kwa mara ili kuhakikisha mchakato unabaki kuwa wa haki.

Mawazo ya Vijana

- **"Sio suala la pesa tu. Ni kuhusu heshima, kutambuliwa, na kurejesha utu wetu."** – Kijana kutoka Afrika Magharibi
- **"Fidia inapaswa kujenga upya mustakabali wetu, sio tu kurekebisha yaliyopita."** – Kijana kutoka Afrika ya Kati
- **"Vijana wanataka maadhimisho, kusimulia ukweli, maeneo salama, usaidizi wa elimu, na huduma za afya ya akili siyo pesa taslimu tu."** - AY4TJ
- **"Amani siyo tu kuhusu kusitisha vita. Ni kuhakikisha haturudi nyuma"** – Kijana kutoka Afrika Mashariki

USAMABZAJI UPYA WA HAKI (KIJAMII-KIUCHUMI)

Usambazaji upya wa haki unahusu kurekebisha mifumo isiyo ya haki. Inahusu kuhakikisha kwamba kila mtu ana fursa sawa za kupata ardhi, ajira, elimu, na rasilimali bila kujali asili yake.

Katika maeneo ambayo yamepitia vita, ukoloni, au ghasia za kisiasa, jamii nzima hasa vijana, wanawake, na makundi ya wachache mara nyingi huachwa nyuma. Aina hii ya haki hurekebisha mizani hiyo isiyo sawa ili uponyaji uende sambamba na fursa.

Usambazaji upya wa haki unaonekanaje?

Mageuzi ya Ardhi na Haki za umiliki Mali

- Kuwapa watu fursa ya haki ya kupata ardhi hasa jamii za vijijini na wanawake.
- Kutambua umiliki wa ardhi wa jadi na kuhakikisha wanawake wanaweza kurithi ardhi.

Hatua za Upendeleo kwa Vikundi Vilivyotengwa

- Programu maalum za maendeleo kwa maeneo au makundi yaliyotengwa kihistoria, ikiwemo wanawake, watu waliokimbia makazi yao, na wakimbizi.
- Hii inamaanisha msaada maalum kwa jamii zilizoteseka zaidi wakati wa mzozo.

Ugavi wa mali na Mamlaka kwa haki

- Bajeti za serikali, mifumo ya kodi, na mipango ya maendeleo ya taifa vinapaswa kuwa sawa na vya kujumuisha.
- Hii inajumuisha kugawana rasilimali za asili na mamlaka ya kufanya maamuzi ya kisiasa kati ya maeneo na makundi.

Fursa kwa Vijana

- Wasaidie vijana kupata ajira, elimu, na ujasiriamali.
- Wekezeni katika mafunzo ya ujuzi, teknolojia, programu za kilimo, na miundombinu katika maeneo ya vijijini na yaliyoathiriwa na migogoro.

Ili kuangalia kama haki ya usambazaji upya inafanya kazi, uliza maswali yafuatayo:

- Je, vijana na wanawake wanaweza kumiliki ardhi au kuanzisha biashara?
- Je, jamii zilizotengwa sasa zinapata shule, vituo vya afya, au barabara?
- Je, serikali inatoa fursa sawa kwa maeneo na makundi yote?
- Je, kuna programu za ajira na ujuzi kwa vijana hasa kwa wale waliofurushwa au kuathiriwa na ghasia?

Mawazo ya Vijana

- **"Haki ni pale kila kijana anapata fursa ya kujifunza, kupata kipato, na kukua."** – Kijana kutoka Afrika ya Kusini
- **"Haki ya usambazaji upya si hisani, ni usawa. Inahusu kuvunja mifumo iliyowaweka vijana kando na kujenga njia mpya ambazo haziachi mtu yeyote nyuma."** – YORJA
- **"Haki ya kweli hujenga mustakabali, sio tu sanamu za maadhimisho ya zamani."**– YORJA
- **"Haki ya usambazaji upya inahitaji viongozi kusambaza rasilimali (ikiwemo mali iliyorejeshwa) kwa haki na kwa dhati kwa ajili ya ustawi wa pamoja na usawa wa waathiriwa na jamii."** - Kijana kutoka Afrika Magharibi

UWEKAJI KUMBUKUMBU

Uwekaji kumbukumbu ni kuhusu jinsi tunavyokumbuka yaliyopita, hasa watu na matukio yaliyosababishwa na ghasia, ukosefu wa haki, na migogoro. Inajumuisha kuwaheshimu waliofariki, kutambua manusura, na kutunga hadithi ya pamoja inayosaidia jamii kupona.

> **“Huwezi kusonga mbele ukisahau ulikotoka.”**
> – Kijana kutoka Afrika Magharibi

Kukumbuka sio tu kuhusu yaliyopita. Ni pia kuhusu kuzuia ghasia zijazo, kujenga umoja, na kuhakikisha vijana wanajua hadithi kamili ya kilichotokea.

Kwa Nini ni Muhimu?

Katika nchi nyingi za Afrika, vijana wamesema:

Kuheshimu wafu ni haki ya binadamu na wajibu wa kitamaduni. Jamii zinapokosa maeneo au nyakati za kuwakumbuka waathiriwa wa mzozo, uponyaji huwa mgumu zaidi. Hii ni kweli hasa kwa vijana wanaorithi maumivu bila kumbukumbu.

Uenzi husaidia kwa:

- Kuunda maeneo salama ya kukumbuka na kutafakari.
- Kufundisha vizazi vijavyo kuhusu ukweli.
- Kutambua maumivu ya waathiriwa na walionusurika.
- Kujenga uaminifu, huruma, na umoja kati ya jamii.

Inaonekanaje?

Kumbukumbu inaweza kuwa katika maumbo mengi:

- Maadhimisho au sanamu kwa ajili ya waathiriwa wa ghasia.
- Siku za kitaifa za kumbukumbu.
- Kupatia au kubadilisha majina ya mitaa, bustani, au majengo.

- Masomo ya historia shuleni.
- Matukio ya kitamaduni, nyimbo, michezo ya kuigiza, na makala ya video.
- Kumbukumbu ya Haki za Binadamu ya Umoja wa Afrika (AUHRM): Eneo la kumbukumbu la bara linaloheshimu waathiriwa wa ukatili kote Afrika.

Vigezo

Ushiriki

- Sauti nyingi lazima zisikilizwe: vijana, wanawake, wazee, watu wanaoishi na ulemavu.
- Mazishi yanayoongozwa na jamii lazima yaungwe mkono na kuheshimiwa.

Uhusiano na Haki

- Kumbukumbu zinapaswa kufanya kazi sambamba na tume za ukweli, fidia, na michakato ya kisheria.
- Kukumbuka pekee hakutoshi; lazima kuwe na uwajibikaji pia.

Elimu kwa Vijana

- Shule zinapaswa kufundisha historia halisi kupitia hadithi za kitaifa, sanaa, na sherehe.
- Mazungumzo baina ya vizazi vya vijana na wazee ni muhimu.

Simulizi Mbalimbali

- Makundi tofauti yanaweza kuwa na kumbukumbu tofauti, na hilo ni sawa.
- Kumbukumbu inapaswa kuruhusu mitazamo mingi, sio tu toleo la "rasmi".

Vijana kama Wajenzi wa Mabadiliko

- Vijana wanapaswa kusaidia kubuni, kuongoza, na kudumisha shughuli za kumbukumbu
- Hii hujenga umiliki na kuhakikisha kwamba "kamwe tena" ina maana halisi.

Mawazo ya Vijana

- **"Hatujui hata mababu zetu walizikwa wapi. Tunataka kufanya mila zetu"** – Kijana kutoka Afrika Magharibi (AY4TJ)
- **"Tunapokumbuka, tunaheshimu. Tunapoheshimu, tunapona."** – Kijana kutoka Afrika ya Kati
- **"Kukumbuka ni kutambua na kukubali maumivu na mateso ya waathiriwa na jamii zilizoathirika."** - Kijana kutoka Afrika Magharibi

USIMAMIZI WA UTOFAUTI

Usimamizi wa utofauti unatambua kuwa migogoro mingi barani Afrika si ya ghafla. Mara nyingi ghasia hupangwa kulingana na msingi wa utambulisho kama vile kabila, rangi, dini, lugha, jinsia, maoni ya kisiasa, au eneo. Baadhi ya makundi hushambuliwa kwa sababu ya jinsi walivyo. Utambulisho huu unapuuzwa au kushughulikiwa vibaya, mgawanyiko huongezeka na kuna uwezekano mkubwa zaidi wa ghasia kujirudia.

Kusimamia utofauti ni sehemu muhimu ya uponyaji na ujenzi upya wa jamii baada ya mzozo.

Ili kufanya hivi kwa ufanisi, usimamizi wa utofauti unapaswa kujumuisha:

- **Kutambua madhara yanayotokana na utambulisho:** Tume za ukweli na mahakama zinapaswa kukiri waziwazi jinsi gani ghasia ziliwalenga makundi maalum, ikiwa ni pamoja na njia tofauti ambazo wanawake, wanaume, na makundi mengine waliathiriwa.

- **Kupinga dhana potofu:** Elimu, vyombo vya habari, na nyanja za kitamaduni na kidini zinapaswa kushughulikia kwa dhati upendeleo na kukuza heshima kwa tamaduni, imani, na utambulisho tofauti.

- **Kukuza umoja wa kitaifa:** Serikali zinapaswa kuunda sera na taasisi zinazohimiza kuishi pamoja, uvumilivu, na mahusiano ya amani kati ya jamii tofauti.

- **Kuzuia hotuba za chuki:** Sheria na kanuni zinapaswa kuzuia hotuba za chuki na vitendo vinavyochochea ghasia au kuzidisha mgawanyiko unaotokana na utambulisho.

- **Kuhimiza mazungumzo na kusherehekea utofauti:** Mazungumzo ya mara kwa mara na ubadilishanaji wa kitamaduni kati ya jamii, hasa yanayohusisha vijana, husaidia kujenga uelewa na uaminifu.

- **Kuhakikisha uwakilishi wa haki:** Mabaraza ya kufanya maamuzi katika ngazi ya kitaifa na mitaa yanapaswa kujumuisha watu kutoka jamii mbalimbali, hasa wale ambao wamekuwa wakitengwa kihistoria.

HAKI NA UWAJIBIKAJI

Haki na uwajibikaji vinamaanisha kuchunguza, kushtaki, na kuadhibu wale waliofanya uhalifu wakati wa mzozo au ukandamizaji, hasa uhalifu kama vile mauaji, unyanyasaji wa kingono, au uhamishaji wa kulazimishwa.

Hii inamaanisha wahalifu waliokiuka haki za kibinadamu wamewajibikia matendo yao kupitia kesi za haki au michakato ya kijamii. Sio suala la kulipiza kisasi bali ni kuhusu kurejesha imani katika jamii.

Lakini barani Afrika, haki ni zaidi ya adhabu tu. Pia inajumuisha:

- Upatanisho na uponyaji.
- Ushiriki wa waathiriwa.
- Fidia kwa madhara.
- Kurejesha heshima.

> **"Tunataka ukweli, si adhabu tu. Tunataka viongozi wawe waaminifu kuhusu kile walichokifanya."** – Kujana kutoka Afrika ya Kati (AY4TJ)

Jinsi inavyopaswa kufanya kazi?

01

Kutumia Mahakama za Ndani Kwanza

Ikiwa nchi ina mahakama za kitaifa imara na za haki, zinapaswa kutumika kuwachukulia wahalifu hatua.

02

Mahakama Maalum au Mseto

Ikiwa mahakama za kitaifa ni dhaifu au haziaminiwi na watu, mahakama maalum (ikiwemo zile zenye uungwaji mkono wa kimataifa) zinapaswa kutumika.

03

Haki ya Kiasili ya Kiafrika

Kwa baadhi ya uhalifu, mbinu za kiasili za haki za jamii zinaweza kutumika sambamba na mahakama, mradi tu ziwe za haki, za kujumuisha wote, na zisivunje haki za binadamu.

04

Msaada wa Kimataifa

Ikiwa hakuna mfumo wa kitaifa unaofanya kazi, nchi zinapaswa kushirikiana na mahakama za kikanda au kimataifa (k.m. Mahakama ya Afrika ya Haki za Binadamu na Watu, Mahakama ya Kimataifa ya Jinai n.k.).

Ni nini Kinachofanya Haki Kuwa na Ufanisi?

- Sheria dhidi ya uhalifu wa kimataifa kama vile mauaji ya halaiki au ukatili unaotokana na jinsia.
- Hakuna tena kinga za kisheria kwa watu wenye nguvu (kama vile majenerali wa jeshi au marais).
- Kesi za haki, hasa kwa waathiriwa wa ubakaji au unyanyasaji wa watoto.
- Wanawake na vijana kushirikishwa katika michakato ya mahakama.
- Ulinzi maalum kwa watoto, ikiwemo taratibu za faragha na za kuwasaidia.
- Adhabu mbadala katika baadhi ya kesi hasa ikiwa jamii na waathiriwa wanakubali.
- Ufikiaji na ushiriki wa jamii kupitia upatikanaji wa taarifa kuhusu kesi.

Tafakari ya Vijana

- **"Viongozi lazima wakabiliane na haki. Hatuwezi kusonga mbele vinginevyo."** - Kijana kutoka Afrika ya Kusini na Afrika Kaskazini
- **"Viongozi wetu lazima waache kujificha nyuma ya mamlaka. Haki inapaswa kuwa kwa kila mtu."** – Kijana kutoka Afrika ya Kusini (AY4TJ)

Makubaliano ya Ungamo na Msamaha

Wakati mwingine, wahalifu wanaweza:

- Makubaliano ya kuungama – kukiri kosa ili kupunguziwa adhabu, iwapo watasema ukweli wote.
- Wapewe msamaha – kusamehewa rasmi baada ya kesi, kwa kawaida ili kukuza ukweli au amani.

Haya huruhusiwa tu ikiwa:

- Yanasadia kufichua ukweli wote.
- Hayafichi uhalifu mkubwa.
- Yanawahusisha waathiriwa katika uamuzi.
- Yanasababisha uwajibikaji halisi au fidia.

Adhabu Mbadala

Katika baadhi ya kesi, mahakama zinaweza kuruhusu adhabu zisizo za kifungo, kama vile:

- Kazi za kijamii
- Kuomba radhi hadharani
- Kurejesha fidia kwa waathiriwa

Hii inaweza kutokea ikiwa inasaidia uponyaji na waathiriwa wanakubali.

Njia hizi mbadala lazima:

- Zihusishe maoni ya jamii na waathiriwa
- Ziwe zimeelezwa wazi na kwa uwazi
- Zifuatiliwe ili kuhakikisha zinatekelezwa

Nini Kuhusu Msamaha?

Msamaha unamaanisha kusamehe makosa bila kesi. AUTJP inasema:

Hakuna msamaha wa jumla kwa makosa makubwa kama vile mauaji ya halaiki, ubakaji, au makosa dhidi ya watoto.

Msamaha unaweza kutumika tu ikiwa:

- Unasaidia kuzuia ghasia au kukuza amani.
- Zinahakikisha ukweli kutolewa na fidia kutolewa.
- Zimeandaliwa kwa ushiriki wa waathiriwa.
- Zinafanywa kwa uwazi na haki.

Tafakari ya Vijana

- **"Haki si adhabu tu. Ni ukweli, heshima, na uponyaji. Vijana lazima washirikishwe katika kubuni sura ya haki, kwa sababu ninyi ni kizazi kitakachochochea amani."** – YORJA
- **"Hatuwezi kuendelea kuficha yaliyopita. Tunahitaji haki inayotetea maslahi yetu."** – Kijana kutoka Afrika Kaskazini (AY4TJ)

MAGEUZI YA KISIASA NA KITAASISI

Mageuzi ya kisiasa na kitaasisi yanahusu kurekebisha sehemu zilizovunjika za serikali na taasisi za umma; ili ziwalinde watu, kuzuia ghasia za siku zijazo, na kujenga jamii zenye haki na jumuishi.

Mageuzi haya yanakusudia:

- Kubadilisha jinsi mamlaka inavyofanya kazi.
- Kufanya serikali ziwajibike zaidi.
- Kuwajumuisha vijana na wanawake katika kufanya maamuzi.
- Kujenga taasisi zinazotetea haki za binadamu.

Nini Kinachohitaji Kufanywa?

Kujenga Upya Taasisi Muhimu za kiserikali

Hii inajumuisha mahakama, polisi, bunge, na tume zinazolinda haki za binadamu. Lazima zifanye kazi kwa kujitegemea, uwazi, na haki..

Mageuzi ya Kikatiba na Kisheria

Nchi zinapaswa kubadilisha sheria zao ili kukuza:

- Usawa (hasa kwa wanawake na vijana).
- Ulinzi dhidi ya ubaguzi.
- Mgao wa madaraka na uwakilishi kwa makundi yaliyo pembezoni.
- Uhuru wa kujieleza, haki, na nafasi imara za kiraia.

Mageuzi ya Usalama na Haki

Polisi, idara za ujasusi, magereza, na mahakama lazima zibadilishwe.

Mkazo maalum unapaswa kuelekezwa kwenye:

- Urejeshaji wa watoto wa zamani wanajeshi na vijana wapiganaji katika jamii.
- Mageuzi yanayozingatia jinsia.
- Kesi za haki na mchakato sahihi wa kisheria kwa wote.

Kusafisha Ofisi za Umma

Mageuzi pia inamaanisha kuondoa maafisa waliohusika katika ukiukaji wa haki zamani na kuhakikisha kuwa ni wale tu wenye uadilifu ndio wanaruhusiwa kushika nyadhifa za umma. Hii inapaswa kufanywa:

Kwa uwazi	Kwa kutumia vigezo wazi na vya haki	Kupitia taasisi huru

Kujenga Uaminifu na Ujumuishi

Mageuzi yanapaswa kuhakikisha:

- Viongozi wa jadi, viongozi wa dini, na jamii za mitaa wanajumuishwa katika kufanya maamuzi.
- Maafisa wa umma wanazingatia maadili na kanuni za utendaji kazi zilizo wazi.
- Programu za elimu zinasaidia vijana kuelewa utawala na haki.
- Vyombo vya habari, Mashirika yasiyo ya kiserikali, na shule zinaweza kukuza uwajibikaji kwa uhuru.

Uwajibikaji Mwafaka unakaa aje?

- Sheria zinazolinda raia wote, hasa makundi yaliyo pembezoni.
- Mkataba wa Haki unaotekelezeka katika katiba.
- Uhuru wa kimahakama na udhibiti wa mamlaka ya utekelezaji.
- Aloji za kijinsia na vijana katika uongozi.
- Programu za elimu ya kiraia kwa vijana.
- Sera zilizo wazi dhidi ya hotuba za kueneza chuki na zinazotetea usawa.
- Usimamizi wa kiraia kwa jeshi na polisi.
- Uwazi katika maamuzi ya serikali.
- Fursa kwa sauti za vijana na asasi za kiraia kusikika.

Tafakari ya Vijana

- **"Haki ya kweli inahitaji zaidi ya ukweli—inahitaji mifumo ya haki, viongozi waaminifu, na nafasi kwa sauti za vijana. Mnastahili kiti kwenye meza ambapo maamuzi hufanywa."** – YORJA
- **"Mageuzi bila vijana ni marudio tu."** – YORJA
- **"Hatuwezi kuzungumzia haki ikiwa mifumo ileile ya ufisadi bado ipo."** – Youth from Southern Africa (AY4TJ)
- **"Tunawajua waliosababisha uharibifu – kwa nini bado wako madarakani?"** – Kijana kutoka Afrika Magharibi (AY4TJ)

HAKI ZA BINADAMU NA ZA WATU

Haki za binadamu na watu ni sehemu muhimu ya haki za mpito. Migogoro na serikali zisizo za haki mara nyingi husababisha ukiukwaji mkubwa wa haki za binadamu na kuvunjika kwa sheria zilizokusudiwa kuwalinda watu. Haki za mpito husaidia kurejesha utu, heshima, na imani ndani ya jamii kwa kuhakikisha haki za watu zinaheshimiwa tena.

Kukuza haki za binadamu na watu kunamaanisha kuhakikisha kuwa nchi za Afrika zinafuata mkataba wa Afrika wa haki za binadamu na watu, maadili mengine ya Umoja wa Afrika, na viwango vya kimataifa vya haki za binadamu.

Kivitendo, hii inamaanisha:

- Kurejesha haki za watu walizonyimwa wakati wa mzozo au ukandamizaji, kama vile wakimbizi, watu waliokimbia makazi yao, wanawake, vijana, watoto, na watu wanaoishi na ulemavu.
- Kulinda haki za msingi za maisha, ikiwa ni pamoja na upatikanaji wa chakula, huduma za afya, makazi, ajira, na maendeleo.
- Kuhakikisha upatikanaji wa elimu, hasa kwa vijana ambao masomo yao yalikatizwa na mzozo.
- Kulinda haki za wanawake na kusaidia ushiriki wao kamili katika maisha ya kisiasa, kijamii, na kiuchumi.
- Kulinda makundi ya wanyonge na yaliyo pembezoni, ikiwemo watu wa jamii za wachache, wazee, na watu wnaoishi na ulemavu.
- Kuimarisha taasisi za haki za binadamu, kama vile tume za kitaifa za haki za binadamu, ili ziweze kufanya kazi zao kwa ufanisi.
- Kusaidia asasi za kiraia na vikundi vya kijamii kukuza na kutetea haki za binadamu.

Kipengele hiki kinaakisi maono ya Umoja wa Afrika chini ya Ajenda 2063, ambayo inalenga kujenga jamii zenye amani, haki, na jumuishi ambapo haki za kila mtu zinaheshimiwa.

SEHEMU YA 03

Masuala Mtambuko

SEHEMU HII INAHUSU NINI?

Sehemu hii inaeleza kwa nini Haki za Mpito (TJ) lazima ihusishe makundi yote, hasa yale ambayo mara nyingi hupuuzwa. Inaonyesha kwamba wanawake, watoto, vijana, watu wanaoishi na ulemavu, watu waliohamishwa na wasio na uraia, na wazee hawapaswi tu kulindwa bali pia kujumuishwa katika mchakato. Bila ushiriki wao, Haki za Mpito hazitakuwa kamili.

WANAWAKE NA WASICHANA

Nini Kinahitajika?

- Wanawake lazima washirikishwe katika mazungumzo yote ya amani na haki.
- Wanaopona unyanyasaji wa kingono na wa kijinsia (SGBV) wanahitaji usaidizi unaofaa wa kiafya, kisheria, na afya ya akili.
- TJ lazima irekebishe mifumo isiyo ya haki, sio tu matendo ya unyanyasaji ya mtu binafsi.

Vigezo

- Mifumo ya haki inashughulikia ukosefu wa usawa wa kijinsia uliokita mizizi na ukatili wa kimuundo.
- Jamii zinajifunza jinsi ya kuwasaidia walioathirika na ukatili wa kingono kwa njia za heshima.
- Walioathirika wanapata huduma zinazokidhi mahitaji yao halisi. Hii inaweza kujumuisha huduma za matibabu, ushauri nasaha, na usaidizi wa kisheria.
- Sauti za wanawake zinazosikilizwa katika michakato yote ya haki.
- Wanawake waliofurushwa makwao wapate haki na wafaidike na mali zao.

Mapendekezo

- Kutumia utamaduni na maadili ya eneo husika kuunda programu.
- Kufuatilia maendeleo ya kijinsia kwa kutumia viashiria vilivyo wazi.
- Kushughulikia dhana za kibabedume na mila potofu za kijinsia.

> **“Haki lazima irekebishe mfumo, si dalili tu.”** - YORJA

WATOTO NA VIJANA

Migogoro huathiri vijana na watoto kwa njia tofauti. Wengi huuawa, kunyanyaswa, au kulazimishwa kupigana, lakini pia ni muhimu katika uponyaji na ujenzi upya.

Kinachohitajika ni nini?

- Vijana na watoto waruhusiwe washiriki kwa usalama katika kazi za haki.
- Kuwalinda watoto walioathirika, na kuhakikisha mchakato wa haki hauwazidishii maumivu ya kihisia (kwa mfano, kwa kuwalazimisha kurudia tena waliyoyapitia kama mashahidi).
- Kuwasaidia manusura wachanga kujenga upya maisha yao kwa elimu na ujuzi.
- Kuwachukulia vijana kama wajenzi wa amani, sio tu kama waathirika.

Mfumo bora unapaswa kuhakikisha:

- Watoto na vijana washirikishwe katika michakato ya ukweli, haki, na amani.
- Watoto walioathiriwa na ghasia wapatiwe msaada wa elimu, mafunzo ya kazi, na usaidizi wa kujenga upya maisha yao.
- Watoto walioingizwa kwenye makundi ya wanamgambo wasaidiwe kupona na kurejea katika maisha ya kawaida, na wasiadhibiwe.
- Watoto mashahidi walindwe na wahudumiwe na wataalamu waliobobea.
- Watoto wanapaswa kusaidiwa kuungana tena na familia zao na kujihisi salama katika jamii zao tena.
- Kuandaa Sera zinazotetea ushirikishwaji wa vijana na kutoa huduma za afya ya akili na ulinzi.
- Kuhakikisha hadithi za watoto zinabaki kuwa siri katika michakato ya ukweli na upatanisho.
- Kuchunguza na kuadhibu uhalifu kama vile unyanyasaji wa kingono dhidi ya watoto, hasa wasichana.
- Shule na Mashirika yasiyo ya Kiserikali yanapaswa kufundisha na kukuza ushiriki wa vijana katika juhudi za haki na amani.

" Msizime sauti za vijana, ziongezeni." - YORJA

WATU WANAOISHI NA ULEMAVU

Watu wanaoishi na ulemavu hukabiliwa na changamoto za kipekee kama vikwazo vya kimwili, ukosefu wa taarifa zinazopatikana kwa urahisi, na mifumo ambayo haikidhi mahitaji yao. Kuwajumuisha si tu muhimu, bali ni muhimu kwa haki halisi.

Nini Kinapaswa Kufanywa?

- Kuhakikisha ushiriki wao wenye maana katika kufanya maamuzi ya Haki za Mpito.
- Kuondoa vikwazo vya ushiriki.
- Kuzifanya maeneo, taarifa, na huduma rahisi kufikiwa.
- Kuzibuni mbinu za usaidizi zinazokidhi mahitaji yao maalum.

Mbinu bora zinapaswa;

- Kuhakikisha watu wanaoishi na ulemavu wanaonekana, wanasisikika, na wanashiriki katika kufanya maamuzi.
- Kuweka maeneo salama kwa ajili ya uponyaji na kusimulia ukweli.
- Kuhakikisha kuwa huduma zote (usafiri, nyaraka, mawasiliano) zinapatikana kwa urahisi.
- Mifumo ya haki lazima itambue na kushughulikia upekee wa yale wanayoyapitia.

“Hakuna linalotuhusu sisi bila sisi.” - YORJA

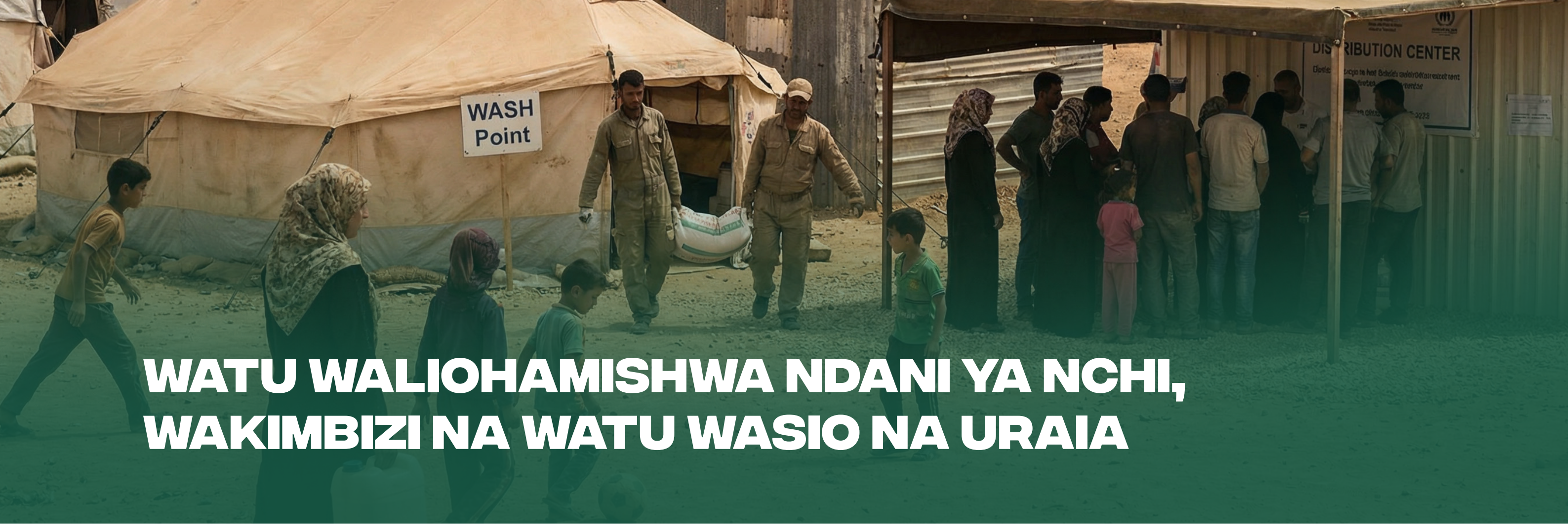

WATU WALIOHAMISHWA NDANI YA NCHI, WAKIMBIZI NA WATU WASIO NA URAIA

Watu waliokimbia makazi yao ndani ya nchi, wakimbizi na watu wasio na uraia ni nani?

Mkimbizi: Huyu ni mtu anayelazimika kuondoka nchini mwake na kwenda nchi nyingine kwa usalama kwa sababu ya vita, ghasia, au hofu ya mateso.

Mtu asiye na uraia: Huyu ni mtu ambaye si raia wa nchi yoyote. Hii inamaanisha hakuna nchi inayomtambua kama raia, kwa hivyo mara nyingi anakosa haki za msingi ambazo raia hufurahia (k.m. elimu, usalama n.k.).

Mtu aliyehamishwa ndani ya nchi: Huyu ni mtu aliyelazimika kukimbia makazi yake kwa sababu ya mzozo au hatari lakini alibaki ndani ya nchi yake. Hakuvuka mpaka, lakini bado anahitaji msaada na ulinzi.

Ikiwa matatizo ya watu hawa hapo juu hayatatatuliwa, basi uponyaji wa kweli na amani havitaweza kutokea.

Ni Nini Kinachofaa Kufanywa?

- Wanapaswa kushauriana na kujumuishwa katika Haki za Mpito ya Kijamii.
- Haki za Mpito ya Kijamii lazima itatue chanzo kikuu cha uhamisho na madhara waliyopata.
- Haki za Mpito ya Kijamii lazima itambue haki zao na kuhakikisha kurejea/kuhama kwa usalama.

Vigezo

- Michakato ya Haki ya Kijamii lazima itambue haki zao na kuhakikisha kurejea/kuhama kwa usalama.
- Mifumo ya haki lazima ichunguze madhara maalum waliyokumbana nayo, hasa masuala makubwa kama ukatili wa kingono dhidi ya wanawake na watoto.
- Kutawanywa au kuwa bila uraia lazima kuchukuliwe kama suala kubwa la haki za binadamu katika michakato yote ya haki.
- Walioathirika wanapaswa kupokea fidia na aina nyingine za msaada si tu kwa kulazimishwa kuondoka, bali pia kwa mateso waliyopitia walipokuwa wamefurushwa.

- Juhudi za haki zinapaswa kuhakikisha watu wanaweza kurudi nyumbani kwa usalama, kupata ardhi zao tena, na kujenga upya maisha yao.

> **“Huwezi kujenga upya amani bila wale waliopoteza kila kitu.”** - YORJA

WAZEE

Wazee ni kundi la wanyonge linaloathiriwa sana na mzozo. TJ lazima ikabiliane na athari hii kwa kuhakikisha haki zao za kijamii na kiuchumi (chakula na huduma za afya) .

Ni nini kinachofaa kifanywe?

- Kuhakikisha maeneo salama kwa usimulizi wa ukweli na urejeshaji.
- Kushughulikia upatikanaji wa chakula, huduma za afya, na makazi.
- Kusaidia mazungumzo baina ya vizazi tofauti naprogramu zautunzaji.

Vigezo

- Kuunda njia za ushiriki katika Haki za Mpito.
- Kuandaa programu za kuwasaidia kupata na kuungana tena na familia zao na kujihisi tena kujumuishwa na jamii zao.
- Kuhakikisha wana sauti katika maamuzi yanayoathiri maisha yao.
- Kuweka sera zinazolenga kushughulikia haki zao, ikiwemo makazi salama.
- Kuweka taratibu zinazowaunga mkono wazee hasa katika michakato ya ukweli na upatanisho.
- Kuchukua hatua dhidi ya ukatili wowote walioupata, yaani uchunguzi na kuwashtaki wahalifu.

Mapendekezo

- Kujumuisha tafiti za kesi kuhusu ujumuishaji.
- Kupanua hatua za ulinzi wa kijamii kuwasaidia na makazi.

“ Haki huheshimu hekima – waache wazee wetu waseme.” - YORJA

SEHEMU YA 04

Washiriki, Michakato, na Mifumo ya Utekelezaji

SEHEMU HII INAHUSU NINI?

Sehemu hii inahusu majukumu na uwajibikaji wa wahusika mbalimbali katika utekelezaji wa Haki za Mpito (TJ) barani Afrika. Inasisitiza kwamba Haki za Mpito ni jukumu la pamoja na si la serikali pekee, bali pia la jamii, asasi za kiraia, Umoja wa Afrika, na taasisi za kikanda.

Nani Hufanya Haki za Mpito Zifanye Kazi?

Haki za Mpito zinahitaji ushirikiano! Watu na mashirika mbalimbali – kuanzia serikali hadi viongozi wa jamii. Wote wana jukumu katika kujenga amani.

NGUZO YA TAIFA/WAJIBU WA SERIKALI

Mafanikio ya michakato ya TJ mara nyingi hutegemea jinsi viongozi wa nchi na jamii za mitaa walivyojitolea na kuwa na kuwezeshwa.

Serikali za Kitaifa lazima ziongoze mchakato wa TJ kwa kufanya yafuatayo:

- Kuunda sheria na kuendeleza programu.
- Kutafuta usaidizi wa kikanda, bara na kimataifa.
- Kuondoa vizuizi vya kisiasa, na kuhakikisha sauti ya kila mtu inasikika, hasa za wanawake na vijana.

Uponyaji Kupitia Elimu na Mazungumzo

TJ inajumuisha kuponya moyo. Hii inamaanisha:

- Kufundisha amani shuleni.
- Kusaidia ushauri nasaha wa afya ya akili na upatanisho.
- Kutumia mikakati ya vyombo vya habari kukuza umoja na michakato ya amani.
- Kuunda maeneo salama kwa ajili ya mazungumzo ya wazi.

Ushirikiano na AUHRM

Serikali zinapaswa kufanya kazi na Mnara wa Ukumbusho wa Haki za Binadamu wa Umoja wa Afrika (AUHRM) ili kurekodi michakato ya TJ ya nchi mbalimbali.

NGAZI YA KIKANDA

Kufanya Kazi Pamoja Kuvuka Mipaka

Jumuiya za Kikanda za Kiuchumi (RECs) kama vile ECOWAS, EAC, SADC zinapaswa kufanya kazi na mataifa kusaidia kutatua migogoro inayovuka mipaka ya nchi. Pia zinapaswa:

- Kushirikiana kirasilimali.
- Kupatanisha amani.
- Kusaidia kutekeleza programu na sera za TJ.

NGUZO YA BARA

Umoja wa Afrika (AU) una jukumu kubwa katika kufanikisha TJ kote Afrika.

Majukumu ya Umoja wa Afrika yanajumuisha:

- Kuratibu juhudi za amani kati ya mataifa.
- Kutoa mwongozo na ushauri kwa nchi kuhusu jinsi ya kuendesha michakato yao ya Haki na Utaifa.
- Kutoa usaidizi kupitia ufadhili, mafunzo, na kubadilishana zana muhimu.

WASHIRIKI WASIO WA SERIKALI

Mashirika ya kiraia, vyombo vya habari, mashirika ya kidini, na yale ya kijamii ni wadau muhimu sana na waathiri mabadiliko wa kweli. Mabadiliko huanza katika jamii.

Majukumu

- Mashirika yasiyo ya kiserikali huongeza uelewa kupitia utetezi.
- Viongozi wa dini na kitamaduni husaidia jamii kupona na Kusameheana
- Vijana huendesha harakati.

Uchangishaji Rasilimali

Ili kugeuza mipango ya TJ kuwa kweli, pesa na rasilimali nyingine zinahitajika.

Fedha zinapaswa kutoka kwa:

- Mashirika ya kikanda (kama vile ECOWAS, SADC, n.k.).
- Umoja wa Afrika.
- Washirika wa kimataifa.

Rasilimali hizi zitasadia kulipia miradi ya kusimulia ukweli, misaada kwa walioathirika, mafunzo, na shughuli nyingine muhimu zinazofanya shughuli ya TJ iwe na ufanisi.

Ya kuzingatia

- Serikali zinapaswa kutenga bajeti kwa ajili ya programu za TJ na kuanzisha hazina za kifedha huru ili kuwa na ufadhili wa ziada kutoka kwa wahusika wa nje.
- Nchi jirani zinapaswa kuunganisha rasilimali ili kusaidia TJ katika maeneo hayo.
- Umoja wa Afrika (AU) unapaswa kuendesha shughuli za ufadhili, kuanzisha hazina yaTJ na kuandaa hifadhidata ya wataalamu wa TJ ili kusaidia michakato ya TJ katika nchi wanachama.

Usimamizi wa Maarifa na Utetezi

Andika. Jifunze. Sambaza.

- TJ hufanya kazi vizuri zaidi wakati mafunzo yanaposambazwa kote Afrika.
- Umoja wa Afrika (AU) hukusanya hadithi, mawazo, na mafanikio ili wengine wajifunze.

Je, Inafanya Kazi? Tunajuaje?

Umoja wa Afrika (AU) hufuatilia maendeleo:

- Nchi huripoti kuhusu maendeleo ya TJ.
- Maoni husaidia kuboresha juhudi.
- Takwimu na hadithi husaidia kuwajibisha kila mtu.

Vijana Ndio Mustakabali wa Haki

Haki ya kijamii hufanikiwa tu wakati kila mtu anashiriki, hasa vijana ambao wanaweza:

- Kushiriki katika uponyaji wa jamii.
- Kudai haki.
- Kuhakikisha viongozi wanawajibika.

info@yorja.org www.yorja.org

YORJA

YOUTH ORGANIZATION FOR RESEARCH & JUSTICE ADVOCACY

Impunity Watch

NL Netherlands